

Ženy a panenky jsou metaforou o principech moci

Rozhovor s režisérkou Viktorií Čermákovou

V Ostravě zkoušíte poprvé – jak se vám líbí ve svém nejhorším období, kdy není žádné slunce, ale zato je všude smog?

„Je pravda, že byl pořád hrozný smog a tak jsem zatím absolvovala jen jeden výlet k hradu a zpátky, protože na chvíli vyšlo sluníčko. Ale chodím do divadel, poprvé mám možnost vidět skvělé ostravské scény.“

Jako malá jste se objevila v hlavní roli ve filmu Oty Kovala Lucie a zázraky. To byl ten impuls, který vás přivedl do světa umění?

„Já jsem se mamince narodila v posledním ročníku DAMU, kde studovala loutkoherectví. Pak pracoval v Laterně magice, kam jsem za ní chodila do šatny a dívala se na představení. Takže jsem divadelní prostředí znala. Zároveň úplně náhodou uspořádali filmaři v naší mateřské školce konkurz a vybrali si právě mě, i když původně hledali romskou holčičku.“

Když jste ve čtrnácti letech přišla k divadlu coby herečka, napadlo by vás, že za nějakých dvacet let budete na té druhé straně, na trochu osamělém postu režiséra?

„Vůbec ne, hlavně já jsem si žádný svůj život neplánovala, já jsem šla ve čtrnácti k divadlu a představovala si, že budu hrát hlavně o lásce, něco tragického, třeba Julii a byla jsem tím natolik zaujata, že jsem neměla myšlenky na nic jiného.“

Pro studium režie na DAMU jste se rozhodla až v 36 letech. Přeci jen, člověk v pozdějším věku mívá více zábran, působí více autoblokačních faktorů – nelitovala jste, že jste s režii nezačala dříve?

„Samozřejmě, že si člověk v určitém věku říká, že s některými věcmi zbytečně ztrácel čas, ale to zřejmě v jakékoliv profesi. Ale já si neumím představit, že bych se o režii mohla pokoušet dříve. Je to druh vůdcovství a v pětadvaceti chtít, navíc když člověk měří 155 cm a je žena, zorganizovat třeba třicet lidí k tomu, aby byli nadšeni jeho ideemi, není vůbec lehké. Ani dnes si nemyslím, že bych mohla řídit zeměkouli, mé důvody k režii jsou jiné. Jsou to důvody herečky, která vše dvacet let pozorovala zevnitř a měla kritické připomínky. A nakonec sebekriticky uznala, že musí přestat kritizovat a pokusit se to dělat „lépe“. Má to svá úskalí...“

Jaký jste typ režisérky? Dovedu si představit, že jako původní profesí herečka, se zuby nehty bráníte předehrávání...?

„Ano, snažím se. Ale někdy je lepší jako zkratku při vysvětlování něco předehrát, než o tom hodinu mluvit. Je to jako s výchovou – i když se jako rodič zařeknu, že nebudu své dítě pohlavkovat, nastane situace, kdy to poruším. Třeba když mu raději dám pohlavek, než by měl, v rámci předvádění se před kamarády, vběhnout pod auto. Je to rychlejší.“

Jak si získáváte respekt herců? Někdo to dělá silou, někdo strategií, jak na to jdete vy?

„Pokaždé to je jiné, závisí to i na tom, jestli v té skupině dělám poprvé nebo opakovaně. Někdy se mi to asi ani nepodaří. Respekt u cizích lidí vytváří vaše pověst, je tedy důležité zda si ji pěstujete. Nezáleží mi ale tolik na tom, abych měla u lidí respekt, jako na tom, aby je to bavilo, aby se cítili dobře. To beru jako svůj úkol, vytvářet prostředí, ve kterém není strach, ale inspirativní atmosféra. Ta však někdy nevznikne právě proto, že herci naopak podvědomě vyžadují, aby režisér hned na začátku zkoušení zařval, ponížil exemplárně někoho a získal si tím jejich respekt a oni nabyli pocitu, že jsou v bezpečí. Z mých pozorování vyplývá, že většinou se tou obětí stává nějaký „snadný cíl“ (např. rekvizitář, kompars, nebo mladinká herečka). Nikdy ne hvězda souboru. Tím se výborně posílí pozice režiséra i hvězdy. Je to vlastně takový rituální taneček. Tak to mě vždycky bral čert. Na divadle mě baví právě ten součet mnohých energií a zkušeností, vnímání svých spolupracovníků jako důležitých partnerů a ne manipulace jimi. Při mém přístupu vzniká (ve šťastnějších chvílích) společenství, pro které je nakonec případná prohra bolestnější, protože je prohrou celé skupiny. Ale když se představení povede, je to úspěch všech, ne jen režiséra, který herce dosadil do svého plánu a použil pro osobní uměleckou výpověď. Má nabídka mi připadá cennější, než se jen poddat a na konci říct: to ne my – to on. Je to ale trochu namáhavé pro všechny. Ale to už jsme právě u principů fungování moci a u všeobecné lenosti nás všech vzhledem ke zodpovědnosti za vlastní činy a rozhodnutí (a tím i u tématu Goldflamovy hry).“

Herci ale mnohdy demokratický přístup a otevřenost berou jako slabost...

„Herci také často řeší zástupné problémy skrze práci, (jako všichni zaměstnanci). Vezměme si například Pitínského. Ten nikdy nepoužívá mocenský aparát, lidmi nemanipuluje. Pracuje křehkým, nedirektivním, inspirujícím a dalo by se říci „ženským“ způsobem. A pokud by lidé šli proti němu, přestala by mu imaginace fungovat. Před Zdeňkem však už jde divadlem jeho pověst a herci většinou dobře vědí, že se jim nevyplatí zlobit, protože by pak nevytvořili krásnou inscenaci. (Také to však někdy neklapne).“

Na podzim, v Show Jana Krause jste se sama sebe ptala, zda po účinkování ve filmu Svatá čtveřice, budete mít u herců ještě nějakou vážnost. Tak jak to dopadlo?

„Myslím si, že ten film zase tolik lidí nevidělo, ale byl to především bonmot. I když možná někomu může přijít humorné, že nejprve se herečka svléká ve filmu a pak chce režirovat. Ale jako herečka prostě pracuji se svým tělem a s tím jak doopravdy vypadám. Tudíž pokud jako režisérka chci někdy po hercích, aby na jevišti svlékli, (tahle odvaha mi v současné době připadá být důležitou součástí evropského herectví), neobstála bych sama před sebou, nebyla-li bych toho schopná.“

Děláte hercům něco, co sama jako herečka nemáte ráda, ale prostě se tomu neubráníte?

„To, že mám připravené nějaké řešení situace, ale herci nevyhovuje a má pocit, že mi na něm nezáleží. A přestože právě tomu bych se chtěla vyhnout, někdy to nejde, některé jevištní zkratky se těžko vysvětlují. Pak je třeba rychle zvážit, zda mi na dané věci opravdu tolik záleží a budu s ním, i za cenu jeho nepřátelství, o ni bojovat, anebo jestli je možné se jí vzdát a vyměnit ji za řešení pro herce přijatelnější. Je také pravda, že pokud chci po hercích odvahu a otevřenost, nesmím být sama sraab a křivák. Nesnáším konflikty. Také ale už vím, že konflikt mi často může o lidech (i o mě) mnohé odhalit a poukázat na netušené rezervy.“

Když jsem pročetla seznam vašich režii, poměrně často se tam objevovaly hry s ženskou tematikou a v rozhovorech s vámi jsem několikrát narazila na téma feminismu. A také

na zmínku o kontroverzní dramatičce Elfride Jelinek a o jejím názoru na jazyk. Tvrdí, že ženy nemají svůj jazyk, že jsou nuceny používat jazyk mužů. Nepoužíváte vy, jako svůj ženský „jazyk prožitku“, právě divadlo?

„Ráda bych. Ale protože panují jiné zvyky, vytvářet takový nový výrazový jazyk je dost náročné. V současné době bych se tím nedokázala uživit. Nicméně další inscenaci budu dělat v pražské „Meet factory“ a bude zaměřená právě na tento jazyk.“

A jak ten váš ženský jazyk vlastně vypadá?

„Zatím to zkoumám. Například při zkoušení hry E. Jelinekové „Nemoc, aneb moderní ženy“. Nebo ve „Faidře“. Kvůli tomuhle jazyku jsme s Evou Šalzmannovou zakládaly Studio Továrna a dostaly jsme se k němu třeba v inscenaci „Česká pornografie“. V „Posledním ohni“ Dei Loherové. Ten jazyk stále hledám, nicméně asi je to to pro diváky i herce a spolupracovníky někdy šokující. Zřejmě u nás existují jasná česká pravidla jak má například nahá žena na jevišti (pokud vůbec něco takového na česká jeviště patří) vypadat, ale hlavně co smí „znázorňovat“. Zmiňovaná Elfride Jelinek se neposmívá (jako obávaná feministka) mužům, vysmívá se celému aparátu moci ve kterém žijeme, vysmívá se krutě ženám i sama sobě a útočí na všechny naše jistoty. To je samozřejmě nepříjemné, protože je to nezvyklé – vždyť všichni úspěšní naopak vydělávají na zabezpečování nás o nějakých jimi zaručovaných jistotách. A to i na divadle. Pouštět se proti je nepohodlné.“

Ženy a panenky jsou hrou z pera muže, který se snaží ženám porozumět, a proto o nich píše. Myslíte, že tato ženská hra vykazuje nějaké rysy, že ji napsal muž?

„Nechápu hru jako „ženskou“. Je patrné, že je dobrým psychologem, který žije většinu života ve vztazích. Je to poněkud alegorická hra, která pojmenovává principy fungování obecně lidského společenství. Všimá si však i tlaku, který je vyvíjen na ženy tj: „máš cenu jen tehdy, když jsi mladá a krásná“, soucítí s námi. Zdá se, že také kritizuje naše podléhání (zakletí ve svém čekání na prince - zachránce), místo abychom se zachraňovaly samy. Toto modelové společenství nechává fungovat na tradičních principech, které už dávno nevyhovují. Většina dramatické literatury se zabývá principy moci v mužské společnosti, zde autor vše vkládá do rukou žen a poukazuje tím na fakt, že tyto věci se už učíme v rodinách, tam je ohnisko zodpovědnosti, už tam se rodí budoucí války.“

Ženy a panenky mají sice hezký název, ale jinak ta hra moc laskavá není. Jaká bude její jevištní podoba?

„Ráda bych právě podpořila žánr alegorie, původního lidového, rituálního a loutkového divadla. Postavy šesti žen jsou vlastně holčičky, které si na vztahy původně jen hrály a během té hry zřejmě mimochodem vyprovokovaly povstání, války, revoluce a tak uběhl celý jejich život.“

Ptala se Alice Taussiková

